

УДК 378:364.43:613.6

*Васюта О. І.,
аспірант, викладач кафедри
соціальної роботи,
Чернігівський Національний
педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

РОЛЬ НАСКРІЗНОЇ СИСТЕМИ ПРАКТИК У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Розглянута система практичної підготовки бакалаврів соціальної роботи, визначені основні завдання кожного з видів практики в контексті формування здоров'язберігаючої компетентності.

Ключові слова: *система практик, здоров'язберігаюча компетентність.*

Рассмотрена система практической подготовки бакалавров социальной работы, определены основные задачи каждого из видов практики в контексте формирования здоровьесберегающей компетентности.

Ключевые слова: *система практик, здоровьесберегающая компетентность.*

The system of practical training of bachelors of Social Work is considered, the main tasks of each types of practice in context of health-preserving competence are defined.

Key words: *system of practice, health-preserving competence.*

Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки в ВНЗ є поетапним, багаторівневим і довготривалим процесом. У науковій літературі ви-

світленню питань професійної підготовки, професійного становлення та компетентності соціальних працівників присвячені роботи В. Андрущенко, А. Белінської, В. Беха, В. Бочарової, І. Григи, Д. Годлевської, Л. Долинської, І. Зимньої, А. Капської, О. Карпенко, Н. Кривоконь, Н. Ларіонової, М. Лукашевича, А. Ляшенко, К. Максимової, І. Миговича, П. Павленка, Т. Семигіної, Т. Сили, Є. Холостової, В. Циби, Н. Шмельової та багатьох інших науковців, які досліджували ці питання від моменту інституалізації соціальної роботи і до нині. Питання практичної підготовки студентів соціально-педагогічного напрямку розкриваються у працях Л. Кобилянської, А. Конончук, Л. Міщик, Л. Смеречак, В. Поліщук, З. Фалинської, С. Харченка та ін.

Рівень сформованості здоров'язберігаючої компетентності залежить від організаційно-педагогічних умов підготовки та змісту навчально-виховного процесу в цілому, однак основу формування даної компетентності становить комплекс дисциплін і практик, спрямованих безпосередньо на розвиток знань, умінь та навичок у галузі охорони, підтримки та збереження здоров'я [3].

Зміст професійної підготовки визначається навчальними планами, які розробляються у ВНЗ на основі нормативної освітньо-професійної програми (ОПП). ОПП підготовки бакалавра за галуззю знань 1301 "Соціальне забезпечення" напряму 6.130102 "Соціальна робота", затверджена 11.06.2009 р. (керівник розробки В. Б. Євтух, директор Інституту соціології, психології та управління НПУ ім. М. П. Драгоманова) передбачає такі види практик: ознайомча, технологічна, стажерська, виробнича практика комплексна з фаху [1].

Ефективність практичної підготовки залежить від умов організації практик. Базами практики бажано обирати установи, які надають можливість ознайомлення зі специфікою соціальної роботи з різними категоріями населення та соціального управління [3, с. 26]. Такими закладами є соціальні установи системи соціального захисту всіх категорій населення, стаціонарного або денного, тимчасового або постійного перебування, соціальні служби різної спрямованості та відомчої належності, громадські та благодійні організації. Зокрема: обласні, районні та міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; соціальні центри матері та дитини; центри соціально-психологічної допомоги; центри медико-соціальної реабілітації дітей-інвалідів; центри роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання; соціальні гуртожитки для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; відділення центрів медико-соціальної допомоги дітям і молоді "Клініка,

дружня до молоді”; обласні, районні та міські центри зайнятості; центри інформаційно-аналітичних технологій і пропаганди здорового способу життя; центри профілактики та боротьби з ВІЛ та СНІДом; центри ресоціалізації хімічно-узалюженених; центри підтримки та допомоги безпритульним; територіальні центри обслуговування пенсіонерів та саодинок непрацездатних громадян; відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; департаменти соціального захисту населення; служби у справах дітей обласних, районних держадміністрацій, міських, районних виконкомів; міські та районні управління Пенсійного фонду; відділення Фонду соціального захисту інвалідів; протитуберкульозні диспансери; наркологічні диспансери; шкірно-венерологічні диспансери; будинки-інтернати (геріатричні пансіонати, психоневрологічні інтернати, дитячі будинки-інтернати); спеціальні загальноосвітні школи для дітей з вадами слуху, зору тощо; відділення Всеукраїнської благодійної організації “Всеукраїнська Мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом”; молодіжні громадські та благодійні організації тощо.

Ознайомча практика (1 кредит ECTS), що проводиться на 2-му курсі навчання, має за мету ознайомлення з системою соціального захисту населення України, специфікою практичної соціальної роботи; формування цінностей соціальної роботи, виховання професійного ставлення до виконуваної діяльності, відповідальності й усвідомлення необхідності постійно підвищувати свій професійний рівень. Завданнями ознайомчої практики є: підвищення поінформованості студентів про відомче підпорядкування та організаційну структуру соціальних установ, нормативне забезпечення, функції та напрями їхньої діяльності. Ознайомлення з напрямками соціальної роботи в конкретних соціальних установах, основними обов’язками їх спеціалістів, моделями соціального обслуговування, дозволяє студентам екстраполювати теоретичні знання на конкретні робочі ситуації, сприяє формуванню навиків науково-дослідної діяльності (збирання, аналізу й узагальнення практичного матеріалу для написання наукових робіт).

Ознайомча практика інтегрує знання з дисциплін, які мають пряме відношення до формування здоров’язберігаючої компетентності: “Вікова фізіологія”, “Вікова психологія”, “Валеологія”, “Безпека життєдіяльності”, що формують загальнонаукові знання про здоров’я та життя людини, їх охорону і збереження, принципи організації здорового способу життя. А також дисциплін, які розглядають окремі аспекти основних складових здоров’я (фізичного, психічного та

соціального) і на формування здоров'язберігаючої компетентності впливають опосередковано: “Вступ до спеціальності”, “Методи та організація соціальних досліджень”, “Деонтологія”, “Соціологія девіантної поведінки”, “Технології соціальної роботи”, “Рекламно-інформаційні технології в соціальній роботі”, “Спеціалізовані служби в соціальній сфері”.

У контексті формування здоров'язберігаючої компетентності особистості ознайомча практика сприяє: становленню професійного світогляду як системи віталіських і гуманістичних ідеалів; розумінню цінності здоров'я в професійній діяльності; вихованню деонтологічного підходу та відповідального ставлення до професійної діяльності; усвідомленню необхідності постійно підвищувати свій рівень валеологічних знань; формуванню здатності до професійного самовизначення, самоорганізації та саморозвитку, що забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці та високу професійну кваліфікацію.

Технологічна практика, яка відбувається після закінчення 3-го курсу (4 кредити ECTS), забезпечує наступність процесу професійної соціалізації студентів. Теоретична складова спирається на знання, набуті студентами під час вивчення дисциплін: “Медико-соціальні основи здоров'я”, “Конфліктологія”, “Соціальна профілактика”, “Соціальна психологія”, “Основи психодіагностики і психоконсультації”, “Пенітенціарна педагогіка та психологія”, “Психотренінг особистісного розвитку”, “Прикладні та інноваційні методики в соціальній роботі”, “Спеціальні та галузеві соціології”, “Правове регулювання соціальних конфліктів”, “Цивільне та сімейне право”, “Трудове право”.

Під час технологічної практики в установах соціальної сфери студент, з одного боку, має можливість безпосередньо контактувати зі спеціалістами, спостерігати за прийняттям управлінських рішень щодо організації роботи з надання соціальних послуг незахищеним верствам населення, з іншого – спілкуватись із клієнтами соціальних служб (пенсіонерами, особами з обмеженими можливостями, особами без постійного місця проживання, соціально й педагогічно запущеними підлітками та їхніми родичами, особами нарко-, алко-залежними, людьми, які живуть з ВІЛ та ін.). Таким чином, технологічна практика для студентів стає засобом перевірки власного управлінського, адміністративного потенціалу та психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності. Практика передбачає набуття студентами комунікативних навичок і вмінь будувати відносини з клієнтами

і майбутніми колегами, застосовувати методи спостереження, активного слухання, аналізу, інтегрування та інтерпретації.

В контексті формування здоров'язберігаючої компетентності особистості технологічна практика сприяє: формуванню потреби в систематичному оновленні валеологічних знань і їх застосуванні в практичній діяльності; набуттю умінь та навичок здоров'язбереження під час вирішення конкретних ситуацій у складних і життєво небезпечних умовах; формуванню вмінь і навичок ефективної взаємодії з особами з девіантною поведінкою; вивченню та засвоєнню інноваційних підходів до роботи з різними категоріями клієнтів соціальних установ; відпрацюванню здатності використання здоров'язберігаючих технологій у професійній діяльності; узагальненню позитивного досвіду із соціальної реабілітації, профілактики та корекції соціально небезпечної поведінки.

Стажерська практика, що відбувається на 4 курсі (6 кредитів ECTS), має за мету закріплення, поглиблення та систематизацію теоретичних знань і практичних умінь з соціальної роботи, соціального захисту та обслуговування. Завданнями стажерської практики є поглиблення знань студентів з методики і технології соціальної роботи в системі соціального захисту населення, вміння їх творчо застосовувати; виховання у них деонтологічного підходу до обраної спеціальності та усвідомлення необхідності постійно підвищувати свій професійний рівень; формування системного погляду щодо науково обґрунтованих моделей соціального захисту.

Стажерська практика інтегрує знання з дисциплін: “Соціальне інспектування”, “Основи реабілітології”, “Соціальна геронтологія”, “Теорія і практика соціально-психологічного консультування”, “Соціально-медичний патронаж”, “Менеджмент соціального забезпечення”, “Організаційно-кадрова робота в системі соціального захисту”, “Соціальна робота в сфері зайнятості населення”, “Психотренінг особистісного розвитку”.

Студент повинен знати: організацію діяльності системи соціального захисту та обслуговування населення в Україні; структуру, мету і завдання функціонування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальних центрів обслуговування пенсіонерів і одиноких непрацездатних громадян, стаціонарних установ ССЗН, центрів зайнятості, відділень Пенсійного фонду, Фонду соціального захисту інвалідів тощо; основні форми та методи роботи в органах соціального захисту населення; повноваження та функції посадових осіб установ

ССЗН; технологію та умови прийняття на обслуговування громадян, які потребують допомоги; протипоказання та умови припинення обслуговування; основні види послуг, що надаються структурними підрозділами установ ССЗН; основи діловодства при соціальній допомозі та обслуговуванні; соціально-психологічні характеристики осіб, які обслуговуються; основні установи, організації та заклади, які співпрацюють з установами ССЗН з питань надання допомоги та обслуговування громадян; проблеми соціального захисту окремих категорій населення, особливості організації роботи з дітьми та сім'єю, людьми похилого віку та інвалідами, безробітними та іншими.

Стажерська практика, як підготовчий етап до самостійної діяльності в умовах соціального закладу сприяє: засвоєнню основних здоров'язберігаючих методів і технологій, що використовуються в установах системи соціального захисту та їх структурних підрозділах; підготовці до проведення бесід, лекцій з валеологічних проблем; консультацій та роз'яснювальної роботи з медико-соціальних питань здоров'язбереження; відпрацюванню навиків соціально-реабілітаційного та профілактичного характеру.

Виробнича практика комплексна з фаху, яка відбувається наприкінці навчальної підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр (5,5 кредитів ECTS), по суті, є самостійною навчально-виробничою діяльністю. Вона має за мету виконання студентами самостійної трудової діяльності, що передбачає здатність застосувати набуті теоретичні знання в реальних виробничих ситуаціях; використовувати практичні навички і вміння роботи з різними категоріями клієнтів у команді зі спеціалістами та індивідуальній роботі. Завданнями виробничої практики є набуття практичного досвіду застосування основних методів і технологій, що використовуються в системі соціального захисту населення; оволодіння навичками соціальної роботи в сфері надання допомоги та послуг; формування умінь і навичок роботи з основними категоріями громадян, які обслуговуються.

Студент повинен уміти: застосовувати на практиці основні та спеціальні методи та технології соціальної роботи; кваліфіковано, у відповідності з нормативними інструкціями, визначати наявність у громадян права на допомогу чи обслуговування; на високому професійному рівні організувати та надавати допомогу та послуги непрацездатним громадянам; документально оформляти особові справи громадян, які обслуговуються; проводити бесіди, консультації, роз'яснення з підопічними; організувати та здійснювати заходи з медико-соціальної,

побутової та психологічної реабілітації непрацездатних; правильно, доступно і кваліфіковано проводити роз'яснювальну та профілактичну роботу з громадянами з різних соціальних питань; налагоджувати зв'язки з громадськістю, установами та закладами, що займаються спеціальним захистом тощо.

У контексті формування здоров'язберігаючої компетентності особистості виробнича практика сприяє: соціально-психологічній адаптації студентів до самостійної роботи з проблемними групами й окремими особами, клієнтами соціальних служб; виробленню навичок адекватного сприйняття та оцінки потреб і запитів людей, які звертаються за допомогою з урахуванням їх медичних, психологічних і соціальних проблем, способу життя та соціально-економічної ситуації; спрямуванню зусиль клієнта на вирішення його власних проблем; здійсненню впливу і допомоги на міждисциплінарному рівні, через взаємодію зі спеціалістами та викладачами ВНЗ; ефективному використанню існуючих методів і технологій, імпровізацій при їх використанні; умінню приймати самостійні рішення за умов підвищеної відповідальності; здібності студентів до аналізу наявних та пошуку нових форм обслуговування користувачів соціальних послуг; стимулюванню інтересу студентів до самостійного пошуку нових, творчих способів розв'язання професійних завдань. Підсумком виробничої практики є проведення в рамках теми випускної роботи емпіричного дослідження і підготовка соціального проекту, який містить пропозиції щодо перспективного розвитку того чи іншого напрямку соціальної роботи. Робота, виконана згідно потреб регіону на основі збору, аналізу, теоретико-методологічного обґрунтування, узагальнення даних, отриманих у результаті практичної діяльності в соціальній сфері сприяє виробленню особистісної позиції в професійній діяльності, готовності до виконання професійної діяльності та спрямованості на підвищення професійної компетентності протягом життя. Важливу практичну роль у формуванні здоров'язберігаючої компетентності студентів відіграє апробація результатів досліджень на науково-практичних конференціях, присвячених питанням охорони, збереження і підтримки здоров'я.

Опрацюванню практичних навичок, поєднанню навчальної та професійної діяльності сприяє залучення студентів до роботи студентських соціальних служб при ВНЗ та благодійної волонтерської діяльності. Основні напрями діяльності студентських соціальних служб у контексті здоров'язбереження: просвітницько-профілактична діяльність щодо запобігання негативних явищ у молодіжному середовищі; адаптація до

навчання та трудової діяльності; волонтерська діяльність у соціальних установах; тренінги професійно важливих якостей, умінь та здібностей тощо. Волонтерська діяльність є первинною ланкою засвоєння та апробації етико-філософської концепції професійної діяльності соціального працівника, формування професійного світосприйняття, досвіду професійної діяльності, практичних умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, позитивного ставлення до майбутньої професії. Волонтерська діяльність у межах студентської соціальної служби, участь у спільних заходах з центрами соціальної допомоги населенню сприяють не лише здобуттю нових професійно-практичних знань, але і надають студентам можливість розвивати творчі здібності, самореалізуватися в даній сфері, формують усвідомлення необхідності й важливості у дбайливому ставленні до здоров'я власного та оточуючих.

Організація волонтерської діяльності студентів з першого курсу в установах і організаціях соціального захисту населення дозволяє не лише раніше розпочати практичну підготовку, але й надати конкретну посильну допомогу тим, хто її потребує. Така практика створює професійну мотивацію, допомагає визначитись із професійною придатністю та майбутньою спеціалізацією, адже саме вона відображає наявність суспільних і особистих інтересів, наявність загальнолюдських цінностей (емпатії, гуманності, толерантності, людинолюбства та ін.). Волонтерська практика надає можливість залучити студентів до таких видів соціальної роботи: профілактика, профорієнтація, соціально-психологічна допомога тощо. При цьому, участь у такій діяльності є добровільною й обирається студентами за власними інтересами, уподобаннями та бажанням. Для здійснення будь-якої соціальної діяльності, а також адаптації першокурсників одними з найголовніших здібностей є комунікативні уміння. Волонтерська діяльність надає широкі можливості для спілкування з професіоналами, напрацювання навичок роботи з клієнтом, міжособистісного спілкування зі студентами свого вишу та іншими волонтерами. Волонтерська діяльність також надає перші уявлення про можливі професійні стреси та ризики в роботі соціального працівника, що формує мотивацію до здоров'язберігаючої поведінки та навчання методам запобігання негативним професійним впливам.

Таким чином, наскрізна система практик займає важливе місце в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. Вона спрямована на вирішення ряду завдань: ознайомлення

студентів з реальними умовами майбутньої професійної діяльності, створення умов для адаптації до професійного середовища, надання можливості практичного застосування теоретичних знань, формування та вдосконалення професійних умінь, діагностування професійної придатності студента, набуття навичок самостійної професійної діяльності та основ менеджменту в сфері соціальної роботи та соціального захисту населення. Змістовність та ефективність практичної підготовки студентів напряму “Соціальна робота” впливають і на формування їх здоров’язберігаючої компетентності, яка є невід’ємною складовою професіоналізму в цілому. Специфіка діяльності закладів, що є базами практик, дозволяє студентам у повній мірі усвідомити небезпечність професійних ризиків у соціальній роботі та необхідність використання різних форм і методів охорони, підтримки та збереження власного здоров’я. Системність проходження практик стимулює до саморозвитку і самовдосконалення та забезпечує безперервність валеологічної освіти, що є однією з головних умов формування здоров’язберігаючої компетентності.

Література

1. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра (в частині розподілу загального навчального часу за циклами підготовки, переліку та обсягу нормативних дисциплін), галузь знань 1301 “Соціальне забезпечення”, напрям підготовки 6.130102 “Соціальна робота” / МОН України; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 4 с.

2. Соціальна робота: навчально-методичний комплекс / за ред. В. П. Андрущенка, О. Г. Карпенко, С. В. Толстоухової. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 400 с.

3. Соціальна робота: практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні “бакалавр” : навч. посібник / Н. М. Гайдук, Л. Є. Клос, С. Г. Ставкова, С. Я. Беляєва. – Львів : Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2007. – 164 с.